

Õiguskantsler

Pr Svetlana Uibo
Juhataja
Saverna Hooldekodu
hooldekodu@valgjarve.ee

Teie nr
Meie 31.05.2016 nr 7-9/160539/1602364

Kontrollkäik Saverna Hooldekodusse

Austatud proua juhataja

Õiguskantsleri nõunikud kontrollisid 18.03.2016 (päevasel ajal) ning 09.04.2016 (õhtusel ajal) ette teatamata Saverna Hooldekodu (edaspidi *hooldekodu*).

Kontrollkäigul oli märgata asutuse juhi ning personali hoolivat suhtumist oma klientidesse. Hooldekodu elu- ja hügieeniruumid olid puhtad ning varustatud abivahenditega (pesemistoolid, käepidemed jms). Positiivse aspektina võib tuua esile hooldekodus meditsiiniõe olemasolu. Samuti väärrib tunnustamist see, et klientide madratsite all on spetsiaalsed lohistid, mis eriolukorras (nt tulekahju korral) võimaldavad klientide kiiret evakueerimist.

Kontrollkäigul selgus, et hooldekodu klientide liikumisvabadust piiratakse. Samuti ei pruugi hooldekodus olla eriti öisel ajal tööl piisavalt personali. Tegeleda tuleks klientidele mõtestatud ajaviitevõimaluste otsimisega ning sügis-, talvehooajal jalutusvõimaluste loomisega.

Hooldekodus on kokku 30 kohta. Üldhooldusteenust osutatakse endise kortermaja kahekorruselises hoones. Kontrollkäigu ajal viibis teenusel 28 klienti (19 naist, 9 meest) ning tööl oli klientidega kokku puutuvaid töötajaid neli – 2 hooldajat, juhataja ja kokk. Päeval on tavapäraselt tööl kaks hooldajat ning öösel üks hooldaja. Hooldekodus on 0,5 töökohaga meditsiiniõde, kes viibib hooldekodus tööpäeviti 08.00-12.00. Teenust osutatakse peamiselt raskemate terviseprobleemidega eakatele inimestele, kes iseseisvalt toime ei tule. Vastu võetakse ka dementsuse diagnoosiga inimesi. Kontrollkäigu ajal viibis hooldekodus 3 dementsuse diagnoosiga klienti. Eraldi väljaõpet dementsete klientidega töötamiseks personal läbinud ei ole.

Kontrollkäigul tegid õiguskantsleri nõunikud koos eksperdiga ringkäigu hooldekodu ruumides, tutvusid asutuse dokumentatsiooniga, vestlesid tööl olnud personaliga ning põhjalikumalt 11 kliendiga.

Klientide liikumisvabaduse piiramine

18.03.2016 oli ühe kliendi toa ukse link katki, mistõttu ei olnud toast võimalik iseseisvalt väljuda. Ukse sisepinnal oli märgata lõhkumise jälgi.

Õiguskantsleri Kantselei

Kohtu 8, 15193 TALLINN. Tel 693 8404. Faks 693 8401. info@oiguskantsler.ee www.oiguskantsler.ee

Toa sisustus koosnes ainult voodist. Tagasihoidlikku sisustust põhjendas hooldekodu personal sellega, et toas viibib dementne klient, kes kipub toa sisustust lõhkuma. Asjaolu, et toast iseseisvalt välja ei pääse, näis hooldekodu personalile üllatusena. Hooldekodu juhataja kutsus kohale töötaja, kes asus ukselinki parandama.

09.04.2016 õhtusel ajal tuvastasid õiguskantsleri nõunikud, et sama toa uks oli kinni ning toa seespoolne ukselink puudus – st iseseisvalt toast väljuda ei olnud võimalik. Puuduv ukselink oli koridoris asuva laua peal. Tööl olnud hooldaja selgitas, et tegemist on rahutu kliendiga, kes laamendab koridoris ja segab teiste unerahu, mistõttu tuli tema toast väljumist takistada. Hooldaja kinnitas, et kontrollib kliendi seisundit vähemalt iga 15 minuti tagant.

Kliendi sulgemine tuppa ilma võimaluseta sealt omatahtsi väljuda on väga intensiivne vabaduspõhiõiguse riive. Eesti Vabariigi põhiseaduse (PS) § 20 kohaselt võib isikult vabaduse võtta ainult kindlatel eesmärkidel ning PS § 20 lõikes 2 toodud vabaduse piiramise aluseid ei tohi tõlgendada laiendavalt põhiõiguse kandja kahjuks.¹ Vabaduspõhiõiguse piiramise võimalused ja kord peavad olema sätestatud seaduse tasandil ning isiku vabadust ei saa piirata üksnes PS § 20 lõike 2 mõnele punktile otse viidates.²

Üheks selliseks olukorraks, kus põhiseadus lubab isiku vabaduspõhiõigust seaduse alusel piirata, on psüühikahäirega isiku kinnipidamine, kui ta on endale või teistele ohtlik.

Psüühikahäirega isikute kinnipidamine on võimalik ainult [sotsiaalhoolekande seaduse](#) (SHS) §-des 106-107 ning [psühhiaatrilise abi seaduse](#) (PsAS) §-s 11 sätestatud juhtudel. Nimetatud sätete kohaselt võib psüühikahäirega isiku vabadust piirata üksnes järgnevatel juhtudel:

- isiku paigutamisel ööpäevaringsele erihooldusteenusele kohtumääruse alusel või
- ööpäevaringsel erihooldusteenusel viibiva isiku paigutamisel eraldusruumi, kui see on vajalik nimetatud isiku või teiste isikute õiguste ja vabaduste kaitseks või
- isiku tahtest olenematult tema paigutamisel ravile haigla psühhiaatriaosakonda vältimatu psühhiaatrilise abi korras.

Sotsiaalhoolekande seadus ega psühhiaatrilise abi seadus ei anna õiguslikku alust üldhooldekoduteenusel viibija liikumisvabaduse piiramiseks. Seega puudub hooldekodul kliendi vabaduse piiramiseks seaduslik alus.

Lisaks vabaduspõhiõigusele tuleb teenuse osutajal arvestada ka klientide õigust elu (PS § 16) ja tervise kaitsele (PS § 28) ning inimväärikuse põhimõtet (PS § 18). Nii ei saa pidada lubatavaks olukorda, kus potentsiaalselt abivajav klient viibib oma magamistoas võimaluseta sealt väljuda ning kiiret ja adekvaatset abi kutsuda ja saada.

Dementsuse diagnoosiga inimese võime oma murest ja abivajadusest teistele teada anda võib olla haiguse tõttu piiratud (dementsusega võib kaasneda ka kõnevõime kaotamine).³ Kliendi rahutu või kohati isegi agressiivne käitumine võib olla põhjustatud tema meeleheitlikust soovist teavitada teisi nt valu- või ebamugavustundest, tualeti kasutamise vajadusest, janust vms.⁴ Sellise

¹ [Riigikohtu üldkogu otsus 21.06.2011, nr 3-4-1-16-10, p 79.](#)

² [Riigikohtu kriminaalkolleegiumi määrus 21.06.2006, nr 3-1-1-59-06, p 7.](#)

³ Dementsusest lühidalt vt Tartu Ülikooli Kliinikumi patsiendiinfoleht „[Dementsus](#)“

⁴ L. K. Evans, V.T. Cotter. Avoiding restraints in patients with dementia: understanding, prevention, and management are the keys. The American journal of nursing (AJN). March 2008. Vol. 108. No.3. p 42.

kliendi magamistuppa eraldamine ei taga kliendi rahunemist ega tema hooldusvajaduste täitmist.⁵

Õiguskantsler palub lõpetada viivitamatult kliendi tuppa lukustamine. Samuti soovib õiguskantsler leida võimalused hooldekodu personali arusaama tõstmiseks (nt koolitused) käitumisprobleemidega klientide erivajadustest ning kaasaegsetest meetoditest selle kohta, kuidas selliseid kliente abistada. Näiteks võivad selliste klientide puhul kindel rutiin ning struktureeritud päev, mis sisaldab piisavalt palju võimetekohast tegutsemist, ning päevauinaku ära jätmise või selle kestuse vähendamine tagada kliendi rahulikuma käitumise ning parema une öösel.⁶

Turvalisus ja hooldamine hooldekodus

Hooldekodu juhataja selgitas, et õhtusel ja öisel ajal (18.00-08.00) on hooldekodus üks hooldaja asutuse mõlema korruse peale. Hooldaja valveruum asub hooldekodu esimesel korrusel ning majas puudub töötaja väljakutse süsteem. Personal selgitas, et hooldekodu esimesele korrusele on majutatud suurema abistamisvajadusega kliendid (mh lamajad, ratastooli kasutajad, dementsuse diagnoosiga) ning teisele korrusele kliendid, kes on võimelised iseseisvalt trepist alla tulema. Samuti viibis kontrollkäigu ajal hooldekodus vähemalt 3 klienti, kelle käitumine personali selgituste kohaselt võis muutuda teiste suhtes agressiivseks või ennast kahjustavaks.

Hooldekodu üldhooldusteenuse osutajana vastutab kliendile turvalise keskkonna ja toimetuleku tagamise eest ([SHS](#) § 20 lg 1). Samuti on teenuseosutaja kohustatud osutama teenusesaajale hooldustoimingud ning muud toetavad ja toimetulekut tagavad toimingud ja teenused, mis on määratud hooldusplaanis ([SHS](#) § 20 lg 2) ning teenuse osutamine ei tohi kahjustada isiku tervist ([rahvatervise seaduse](#) § 4 p 10). Tagada tuleb teenusel viibivate isikute õigus elule ja tervisele ning inimväärikas kohtlemine.

Öösel üksi tööl olev hooldaja ei pruugi suuta tagada kahele erinevale korrusele paigutatud klientidele nõuetele vastavat teenust, sh turvalisust. Seda enam, et hooldekodus viibivad ka erilist tähelepanu vajavad dementsuse diagnoosiga kliendid.

Seadus ei sätesta hooldekodule nõutavat minimaalset personali arvu.⁷ Siiski tuleb hooldajate piisava arvu kindlaksmääramisel lähtuda vajadusest tagada klientidele vajalik hooldamine ja tervise ning elu kaitse. See eeldab personali arvu määramisel hoonete, territooriumi, klientide ja muude asutuse eripärade arvesse võtmist.

Hooldekodu teisele korrusele majutatud klientide abivajadus võib öisel ajal jääda tähelepanuta või või märgatakse seda olulise viivitusega. Kuigi hooldekodu teisel korrusel elavad kliendid on üldjuhul kõik võimelised iseseisvalt esimesele korrusele tulema, ei saa hooldekodu klientide

⁵ Käitumisprobleemidega eaka hooldamisel võib olla abiks nt Sotsiaalministeeriumi, Tallinna Vaimse Tervise Keskuse ning TAI Koolitus- ja teabekeskus koostöös koostatud „[Kroonilise psüühikahäirega eaka hooldusjuhend](#)“; samuti leidub kasulikku informatsiooni (inglise keeles) [The Hartford Institute for Geriatric Nursing](#) kodulehel. Eestis tegutseb [MTÜ HENK](#), kes pakub nõustamist probleemset käituvate vaimupuudega või kroonilise psüühikahäirega inimeste lähedastele ja hoolekandeesutuste meeskondadele.

⁶ Võimalike abistamisvõtmete ja tegutsemisjuhiste leidmisel võivad hooldekodu töötajatele olla abiks järgmised infomaterjalid: [Kui lähedasel on mäluhäired. Abiks omastele toimetulekuks mäluhäiretega inimestega. ELDEM 2013](#); [Tegevusjuhendaja käsiraamat. Tervise Arengu Instituut 2010](#).

⁷ SHS § 22 lg 1: „Teenuseosutaja peab tagama personali olemasolu, kelle kvalifikatsioon ja koormus võimaldavad tegevusi ja toiminguid viisil, mis on kindlaks määratud hooldusteenust saavate isikute hooldusplaanis.“

üldist profiili arvestades (vanemaealised terviseprobleemidega inimesed) välistada olukordi, mil klient vajab kiiret abi ning trepist alla tulek võib seada ohtu tema tervise (kukkumisoht) või ei ole ta üldse võimeline sel hetkel iseseisvalt liikuma.

Samasse olukorda võivad sattuda ka esimese korruse kliendid, kui neil on abi vaja siis, kui hooldaja viibib parasjagu hoone teisel korrusel. Hooldaja ei pruugi abivajaja hõiget ühelt korruselt teisele kuulda. Hõikumine võib olla mõnele kliendile kurnav (ning seetõttu ka võimatu) või ka alandav ning rikkuda teiste klientide rahu. Hooldaja kättesaadavuse probleemile pööras tähelepanu ka kontrollkäigul osalenud tervishoiuekspert, kes soovitas rajada hooldekodusse kutsungisüsteemi või tagada hooldaja olemasolu öisel ajal asutuse mõlemal korrusel.

Ebapiisava töötajate arvu korral võivad ühe kliendi abivajaduse ilmnemisel jääda teised kliendid abita (nt vajalikud hügieeniprotseduurid õigel ajal tegemata või ravim õigel ajal manustamata). Vähene personali arv hooldekodus võib kliendid sundida ka inimväärikuse põhimõttega vastuolus olevasse olukorda (nt mähkmete kasutamine kliendil, kes oleks tegelikult võimeline abi olemasolul tualetti kasutama).⁸

Õiguskantsler palub leida võimalusi tagada ööpäevaringselt piisaval arvul hooldajate kohalolu hooldekodus, et osutada klientide vajadustele vastavat teenust.

Olmetingimused ja vaba aja sisustamine

Hooldekodu mitmetel klientidel puudusid kohtvalgustid ning ühe toa sisustuseks oli ainult voodi. Mõnedes magamistubades olid potitoolid, kuid puudusid potitoolide kasutamise ajaks nende eraldamiseks ülejäänud ruumidest sirmid või vahekardinad. Hooldekodus oli kaks sirmi - iga korruse peale üks, mida hoiti korruse koridori lõpus asuvas ruumis. Personali selgituste kohaselt on vajadusel võimalik neid sirme ka klientide tuppa viia, kuid üldjuhul kliendid selleks soovi ei avalda.

Üks hooldekodu teisel korrusel asuv vannituba ei ole kohandatud erivajadustega klientide jaoks – seal on suur vann, mille kasutamine on tervishoiueksperti hinnangul liikumispuudega ja vanemaealisele kliendile väga keeruline. Personali sõnul on plaanis vannituba remontida ning klientide vajadustele vastavaks kohandada.

Kontrollkäigul jäi mulje, et kliendid ei ole kuigi aktiivsed – käigu ajal olid enamik klientidest oma tubades ja mitmed voodis pikali. Vestlustes ei osanud kliendid välja tuua, milliseid mõtestatud tegevusi neil hooldekodus teha oleks võimalik. Mõni klient tõi välja, et vahetevahel külastavad hooldekodu muusikaansamlid.

Klientide vaba aja sisustamiseks on hooldekodus olemas esimesel korrusel asuvas söögitoas televiisor ning hoone teisel korrusel raamaturiulid ning ala lugemiseks. Külmal ajal klientidega õues jalutamas ei käida, kuna personali selgituste kohaselt paneks see niigi napile personalikoosseisule täiendava koormuse ning mõned hooldustoimingud võiksid jääda seetõttu tegemata. Klienti külastavatel lähedastel on võimalus ka talvisel ajal eakatega õue minna.

PS §-st 10 tuleneb inimväärikuse põhimõte. Hinnang, kas inimest on inimväärikalt koheldud, sõltub paljuski konkreetsetest asjaoludest (arvestada tuleb kohtlemise kestust, selle mõju isikule

⁸ Vt nt Euroopa Inimõiguste Kohtu (EIK) otsus nr 4241/12, [McDonald vs Ühendkuningriik](#), p 47.

(nii kehalist kui vaimset), isiku sugu, vanust ning tervislikku seisundit⁹, erinevate tingimuste koosmõju ning konkreetse isiku olukorda¹⁰).

Kui inimene on sunnitud viibima tingimustes, mille puhul ei ole arvestatud tema tervisliku seisundiga, võib see tekitada temas alaväärsustunnet ja jõuetust. Inimväärse teenuse tagamiseks tuleb igal üksikjuhtumil hinnata, millised on inimesele vajalikud piisavalt inimväärsed elutingimused ja kohandada teenus tema vajadustele vastavaks. Elutingimused peavad aitama kaasa teenuse eesmärkide saavutamisele ja mitte tekitama teenusekasutajates hirmu, alaväärsust või rahutust. Sobivaks keskkonnaks on loetud tingimusi, mis loovad positiivse, terapeutilise õhkkonna: tagavad igale inimesele piisava ruumi, valgustuse, temperatuuri ja ventilatsiooni, rahuldava asutuse üldseisukorra ning kus erilist tähelepanu on pööratud magamistubade ja vaba aja ruumide kaunistamisele.¹¹

Inimväärsete elutingimuste tagamist mõjutab, kui kliendid on sunnitud kasutama ebahügieenilisi hügieeniruumi¹² või kus klientidel puudub võimalus piisavaks privaatsuseks¹³. Kui inimene peab hügieenitoiminguid tegema või taluma, et neid tehakse teiste ees, riivab see inimese väärikust ning selliseid olukordi tuleb vältida. Inimväärikuse põhimõttest tuleneb nõue suhtuda inimestesse austusega ja keeld kohelda neid asjadena ja sundida tingimustesse, mis nende kui inimeste väärikust alandaks.

Inimväärikuse põhimõttega kooskõlas olevaks ei saa pidada, kui:

- klientide elutingimused on askeetlikud ja puuduvad toa sisutuses vajalikud elemendid;¹⁴
- pesemisruumi tingimused ei ole kooskõlas klientide erivajadustega;
- vaba aja veetmise võimalused pole kõikidele võrdselt kättesaadavad (näiteks hooldekodu teisel korrusel asuvate raamaturiiuliteni ei pruugi esimese korruse kliendid pääseda)
- magamistubades, kuhu on majutatud potitooli kasutavad kliendid, puuduvad sirmid või kardinaad. Samuti on privaatsuse tagamise abivahendid vajalikud ka muude intiimsemat laadi protseduuride teostamiseks (nt mähkmete vahetamine);¹⁵
- klientide vaba aja sisustamisele ja nende aktiveerimisele ei pöörata piisavalt tähelepanu, mistõttu on oht, et kliendid muutuvad oma elu ja käekäigu suhtes passiivseteks;
- hooajast ja personali nappusest tingitult puudub klientidel värskes õhus viibimise võimalus ning võib tekkida olukord, kus klient viibib kuude kaupa vaid siseruumides;

Eeltoodut silmas pidades palub õiguskantsler hinnata hooldekodus toimuvat selle pilguga, et kliente koheldaks igas olukorras nende eripärasid, vajadusi ja väärikust austavalt ning võtta olukorra parandamiseks kasutusele sobivaid meetmeid. Mh tuleks hooldekodu teise korruse

⁹ EIK otsus [Engel vs Ungari](#), 20.05.2010, avaldus nr 46857/06, p 26

¹⁰ EIK otsus [Alver vs Eesti](#), 08.02.2006, avaldus nr 64812/01, p 50.

¹¹ Report to the United Nations Interim Administration in Kosovo (UNMIK) on the visit to Kosovo carried out by the European Committee for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment (CPT) from 21 to 29 March 2007, [CPT/Inf \(2009\) 3](#), p 108.

¹² EIK otsus [Stanev vs Bulgaaria](#), avaldus nr 36760/06, p 209.

¹³ EIK otsus [Kalashnikov vs Venemaa](#), avaldus nr 47095/99, p 99.

¹⁴ [Täiskasvanute hoolekandeesutuse tervisekaitseõuete määruse](#) § 10 lg 2 järgi peab hoolekandeesutuse magamistoas olema vähemalt ühele voodikohale sobiva kõrgusega ohutu, puhas ja mugav voodi ning voodivarustus ja -pesu, tool, öökapp ning vähemalt üks kergesti ligipääsetav paarisseinakontakt, aknakardinaad või rulood, peegel, lae- ja kohtvalgusti, riidekapp ja laud. Viidatud määruse § 9 lg 8 kohaselt peab hoolekandeesutuse magamistoas olema voodi juures kohtvalgustus.

¹⁵ Õpik-käsiraamat hooldustöötajatele „Hoolides ja hoolitsedes“ juhib samuti hooldaja tähelepanu abivajaja privaatsuse austamisele ning sirmide või kardinate kasutamisele intiim- ja hügieeniprotseduuride teostamisel. (M. Jaanisk jt. Hoolides ja hoolitsedes. Õpik-käsiraamat hooldustöötajatele. Tartu Tervishoiu Kõrgkool. Kirjastus Argo. 2015.)

vannituba kohandada klientide vajadustele vastavaks ja paigaldada iga voodikoha juurde kohtvalgusti. Juurde tuleks luua erinevaid mõtestatud ajasisustusvõimalusi (nt ringide, ühistegevuse vms näol) ja kliente enam värske õhu kätte viia, et vähendada igavuse tekkimise ohtu ning klientide passiivseks muutumist, mis ohustab nii nende vaimset kui füüsilist tervist.

Tervishoiueksperti hinnang

Kontrollkäigule kaasatud tervishoiueksperti arvamuse koopia on lisatud käesolevale kirjale. Tervishoiueksperti arvamuses toodud tähelepanekute ja soovitude osas palun kujundada hooldekodul oma seisukoht ning edastada see õiguskantslerile koos vastustega käesolevas kirjas toodud tähelepanekute kohta.

Teie seisukohta ootan võimalusel hiljemalt 01.07.2016.

Austusega

/allkirjastatud digitaalselt/

Ülle Madise

Lisa: Tervishoiueksperti aramus

Koopia: Terviseamet
Sotsiaalministeerium
Põlva Maavalitsus